

דברי תורה לפרשת השבוע תצוה - זכור

מאת ד"ר מירב (טובול) כהנא

'אף הן היו באותו הנס'

אחת המצוות המרכזיות בפורים היא קריאת מגילה, וזו הזדמנות טובה לבחון את מקומנו – הנשים – במצווה זו.

רבי יהושע בן לוי קבע ש"נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס" (מגילה ד.). משמעות הדברים היא שאף על פי שקריאת מגילה היא מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות מרוב מצוות אלו, כאן הן חייבות במצווה, מכיוון שבפורים גם הנשים היו תחת גזרה קשה, וישועת ה' כללה כמובן גם אותן.

מה דרגת החיוב של אישה בקריאת מגילה? האם זו אותה דרגת חיוב של גבר או שדרגת החיוב שלה שונה? למה זה משנה? למשל, אם יש אישה היודעת לקרוא ובעלה חולה ואין מי שיכול לקרוא לו, האם היא תוכל לקרוא עבורו? בשאלה הזו קיימת מחלוקת עקרונית בין גדולי הפוסקים בתקופת הראשונים.

לפי רש"י (ערכין ג.) ורוב חכמי ספרד, דרגת החיוב של שני המינים זהה, ולכן אישה יכולה להוציא גבר ידי חובה. כך למשל היא פסיקתו העכשווית של הרב עובדיה (חזון עובדיה: פורים, עמ' ס): "ודע דביישוב קטן שאין שם איש שיודע לקרוא את המגילה כהלכה, ויש שם אשה שיודעת לקרות המגילה, בוודאי שיכולה לקרוא להם המגילה בטעמיה".

אולם שיטתו של בעל הלכות גדולות (הלכות מגילה יט) היא שיש הבדל בין חיוב נשים וגברים בקריאת מגילה, ולכן הנשים אינן יכולות להוציא את הגברים: נשים חייבות רק בשמיעת מגילה, ואילו גברים חייבים גם בקריאת מגילה וגם בשמיעה. כשאישה שומעת מגילה היא מקיימת רק חובה אחת: שמיעת מגילה; ואילו גבר השומע מגילה מקיים שתי מצוות: קריאה (מדין שומע כעונה) ושמיעה. כשיטת בעל הלכות גדולות פסקו רוב חכמי צרפת ואשכנז.

נקודת המחלוקת קשורה בשאלה המרכזית כיצד להבין את דברי התוספתא (מגילה ב, ז) הקובעת ש"נשים עבדים וקטנים פטורין [מקריאת מגילה] ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן". הפוסקים הספרדים הבינו שהתוספתא קובעת שנשים פטורות לגמרי מקריאת מגילה. הואיל וקביעה זו סותרת גמרות מפורשות, הם קבעו שהתוספתא משובשת ואין להתייחס אליה. לעומתם, בעל הלכות גדולות אמר שלשון 'פטורין' שבתוספתא מתייחס רק לחובה של קריאת המגילה – מזה הן פטורות, אך הן חייבות בשמיעה.

בפסיקה האשכנזית הועלו נימוקים נוספים מדוע אישה אינה יכולה להוציא גבר ידי חובה. המהרי"ל מציין שמכיוון שקריאת מגילה עניינה פרסום הנס, ולכן יש לקרואה בציבור, ו"יותר יפה הדבר באנשים". לפי המגן אברהם (או"ח תרפט) קריאת מגילה היא כמו קריאת התורה, ולכן אישה מנועה מהקריאה מפאת "כבוד הציבור". יש שטענו (כלבו מה) כי יש כאן בעיה של קול באישה, אך לא כולם הסכימו לכך.

בשנים האחרונות אנו עדות לתופעה שנשים קוראות לעצמן את המגילה.

בפשטות קריאה של אישה לאישה אחרת היא דבר שאין בו מניעה הלכתית, וכן פסקו למשל התוספות והמאירי. כל הדיון והמחלוקת בראשונים הוא ביחס לשאלה אם אישה יכולה להוציא גבר. ובפשטות אין בעיה שאישה תוציא אישה, שהרי הן באותה דרגת חיוב.

באחרונים מצינו שתי התייחסויות השוללות אפשרות זו. המגן אברהם קובע שאישה לא תקרא אפילו לעצמה, ויש עניין שתשמע את הקריאה דווקא מגבר. הקרבן נתנאל קובע שיש זילות בכך שאישה מוציאה נשים רבות (אולם אישה אחת או בודדות היא יכולה להוציא). הקרבן נתנאל אינו מסביר את דבריו, אבל אפשר להניח שכוונתו היא שיש פגם בפעולה הלכתית-ציבורית הנעשית על ידי אישה. כאמור הפוסקים הראשונים לא ציינו כאן איסור, ואחרים ציינו היתר מפורש. יש מרבינו דורנו שפסלו קריאה כזו בטענה שהנשים המעוניינות בקריאה ע"י אישה מונעות ממניעים פמיניסטיים, היום הן רוצות כך, ומחר – אחריתה מי ישורנה. המרא דאתרא, הרב אריאל, קובע שמכיוון שיש עניין לקרוא את המגילה ברוב עם, אז יש עניין שהנשים תגענה למניין הכללי בבית הכנסת, ושם תשמענה את הקריאה עם כל הציבור. אך אם מדובר באישה שבכל מקרה לא תוכל להגיע לקריאה הראשונה, אין מניעה שהקריאה השנייה תיעשה על ידי אישה.

חג שמח!